نوع مقاله: پژوهشی

فصلنامه چشم انداز شهرهای آینده
www.jvfc.ir
دوره دوم، شماره سوم، پیاپی (۷)، پاییز ۱۴۰۰
صص ۱۰۵-۹۱

اولویت‌بندی راهبردهای توسعه شهری
مطالعه موردی:شهر رشت

سعید زنگنه شهرکی، دانشیار گروه جغرافیا وبرنامه ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران، ایران[۱].
مریم نظری، کارشناسی ارشد جغرافیا وبرنامه ریزی شهری، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.
سعید امیرفخریان، کارشناسی ارشد جغرافیا وبرنامه ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۰/۲۲ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۱/۲۸

چکیده

راهبرد توسعه شهری برنامه‌ای است با ماهیت راهبردی که توأمان برتهیه و اجرای سند تأکید می‌کند و تدوین آن بر پایه چشم‌اندازسازی مشارکتی صورت می‌پذیرد. مقصود، نوعی سند است که توسط بانک جهانی و مرکز اسکان بشر سازمان ملل متحد، یعنی ائتلاف شهرها پیشنهاد و ترویج گردیده است. در این پژوهش از ۵۰ نفر از کارشناسان و ساکنان شهر رشت با بهره‌گیری از مدل SWOT جهت تعیین استراتژی و توسعه شهری در شهر رشت استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد که طبق ماتریس بدست آمده از مدل SWOT، بالا بودن میزان بارندگی و مناسب بودن شرایط طبیعی منطقه با بالاترین امتیاز و ممنوع شدن ساخت و سازهای بی‌ضابطه به خصوص در خارج حریم شهر با پایین‌ترین امتیاز نقطه قوت توسعه شهر رشت می‌باشد. از بین نقاط ضعف شهر ساری، عدم سرمایه‌گذاری مناسب در بخش‌های زیربنایی (خصوصاً کشاورزی و گردشگری) با بالاترین امتیاز و پاسخگویی پایین مدیریت شهری و شفافیت کم قوانین و مقررات در مورد طرح‌های اجرایی و هزینه‌های آن، با پایین‌ترین امتیاز نقطه ضعف توسعه شهر رشت می‌باشد. همچنین طبق ماتریس عوامل خارجی از بین فرصت‌ها برخورداری از جاذبه‌های طبیعی مناسب برای افزایش توسعه گردشگری با بالاترین امتیاز و استفاده از نخبگان و فرهیختگان شهر جهت توسعه و استفاده از پیشنهاداتشان با پایین‌ترین امتیاز، نقطه فرصت شهر رشت در زمینه توسعه می‌باشد.

واژ گان کلیدی: راهبرد توسعه شهری، برنامه‌ریزی استراتژیک، شهرنشینی، شهر رشت

۱. نویسنده مسئول: saeed.zanganeh@ut.ac.ir

[Downloaded from jvfc.ir on 2026-11-18]

مقدمه

شهرها در طول تاریخ پر فراز و فرود بشری، به عنوان مراکز قدرت و ثروت و خاستگاه تمدن همواره از جایگاه ویژه ای در نزد اندیشمندان علوم مختلف برخوردار بوده از زوایای گوناگونی مورد بررسی قرار گرفته اند.تمامی این تلاشها با هدف ایجاد محیطی مطلوب جهت زیست انسان شهرنشین صورت گرفته است (Molina-Torres, 2021: 256). بی‌گمان در این مسیر ناهموار عده ای در وادی خیال و رویا قدم گذاشتند و آرمانشهرهایی را برای آینده بشری ترسیم نمودند که تا به امروز صرفاً جنبه ذهنی داشته و به واقعیت نپیوسته اند (Dar et al., 2021: 318). در مقابل این گرایش، تئوریها و بررسی های بیشماری از طرف اندیشمندان از قدیمیترین ایام تاکنون جهت چاره جویی برای مسائل و مشکلات شهرهای زمانه خود و همچنین طراحی و ایجاد شهرهای جدید انجام گرفته است (Ragheb et al., 2019; 47). نظریه‌های توسعه شهری با تکیه بر یک یا چند عامل مختلف، شهرنشینی و توسعه شهرها را مورد شناخت و تحلیل قرار داده اند. در بین عوامل و مولفه های موثر در شکل گیری و روند توسعه شهرها، برخی عوامل نظیر شرایط اقتصادی، نیروهای سیاسی و ساختار اجتماعی همواره بیشترین سهم را نسبت به سایر عوامل در فرآیند شهرنشینی و شهرسازی داشته اند (Paller et al., 2021: 323). در یونان باستان، شهرها به دلیل اینکه بصورت خود فرمان اداره می شدند و در واقع هر شهری یک نوع دولت مستقل محسوب می شد لذا در نزد متفکران و اندیشمندان از جایگاه سیاسی بالایی برخوردار بوده و در نتیجه اغلب نظریه پردازیهای شهری با رویکرد سیاسی و با هدف تشریح نحوه اداره دولت – شهرها صورت می گرفت. نظریه های افلاطون و ارسطو نمونه بارز رویکرد سیاسی به شهر در یونان باستان محسوب می‌شوند. برخی از نظریه پردازان و متفکران کلاسیک جهان اسلام مانند فارابی، ابن سینا و ابن رشد که متاثر از اندیشه ارسطویی بودند با همان مولفه سیاسی به تبیین مسئله شهر و شهرنشینی در دنیای اسلام پرداختند (Pan et al., 2020: 1319). عده‌ای نیز چون ابن خلدون با رویکردهای تاریخی و روانشناسی اجتماعی شهر و شهرنشینی را تجزیه و تحلیل کرده بیشتر روی تطور تاریخی شهر و ویژگیهای اخلاقی و روانی جامعه شهری تاکید می کنند (احدنژاد، ۱۳۹۷: ۹). توسعه امری پویا، فراگیر و چند بعدی است که ذهن بسیاری از برنامه ریزان ،دولتمردان ،سیاستگذاران و سایر محققان و متخصصان را به خود مشغول ساخته است و هدف آن بهبود شرایط زندگی، توانمندی های انسانی، گسترش امکانات، بهره‌مند سازی انسان و ... است (رضا پندری و همکاران، ۱۳۹۶: ۳۴). توسعه صنعتی نامتوازن جهان را با مشکلات، تهدیدها و چالش‌های گوناگونی از قبیل فقر، گرسنگی، افزایش نابرابری درون و بین کشورها، حاشیه‌نشینی، بیکاری جوانان، مشکلات بهداشتی، افزایش خشونت و تروریسم، غارت منابع طبیعی و تخریب گسترده محیط زیست روبه روکرده است (Della Spina, 2020: 1373). چالش‌های موجود گویای این واقعیت‌اند که بدون توجه به توسعه پایدار، کشورها نمی‌توانند به حیات سالم و بهینه خود ادامه دهند (Mazmanian et al., 2009: 56). توسعه پایدار یک چشم انداز جدید و با اهمیت در سیاست گذاری عمومی است که سعی دارد تا به طور واضح نتایج رفتارهای فعلی را مورد توجه قرار دهد (Mangi et al., 2020: 430). این پارادایم جدید توسعه، به عنوان یک اصل و هدف عمومی مورد پذیرش قرار گرفته و حوزه گسترده‌ای را برای فعالیت سیاستگذاران ایجاد کرده است و فرصتی را برای ادغام اصولی مانند برابری بین نسلی، حفاظت محیط زیستی و کارایی اقتصادی که بیش از این مغایر و متضاد در نظر گرفته می شدند فراهم کرده است (Bartle et al., 2006: 200). این اساس چون در کشورهای در حال توسعه با توجه به محدودیت های موجود امکان پیگیری همه اهداف وجود ندارد، به منتظور برنامه ریزی موثر در راستای دستیابی به توسعه پایدار، ضروری است هر کشور با توجه به شرایط ووضعیت خود ،در راستای اجرایی کردن اهداف توسعه پایدار ،اولویت ها و برنامه های خود را مشخص کند. رشد روز افزون شهرها متاثر از رشد جمعیت و مهاجرت منجر به ساخت و سازهای بدون برنامه ریزی و تغییرات زیاد در ساختار فضایی بخصوص توسعه شهر در زمین های کشاورزی اطراف شده است (Suitner, 2021: 899). گسترش لجام گسیخته شهرها، تجاوز ساختمان های شهر به زمین‌های اطراف و افزایش مداوم محدوده های شهری علاوه بر اینکه نظم موجود در ساختار شهرها را بهم ریخته است (Sofeska, 2016: 146). هزینه‌های زیادی را هم برای مردم و هم مسئولین و هم آیندگان به دنبال دارد.

[Downloaded from jvfc.ir on 2026-11-18]

بدین ترتیب به دنبال گسترگی بیش از حد شهرها و مشکلات اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی ناشی از آن‌ها و با مطرح شدن دیدگاه توسعه پایدار شهری از دهه ۱۹۷۰ و بحران انرژی در این دوره در دهه ۱۹۹۰م (Van Beuzekom et al., 2015: 4). شیوه های جدیدی در تهیه طرح های توسعه شهری بر پایه این دیدگاه تازه شکل میگیرند (Rahai et al., 2019: 22). هدف مرحله توسعه شهری دستیابی به وضعیت پایداری جوامع شهری است، فرایندی که هدف آن ایجاد یا تحکیم ویژگی های پایداری در زندگی اقتصادی، فرهنگی و زیست محیطی شهر است (Cervero, 2020) طرفدارات توسعه شهر با تاکید بر پروژه های منطقی، سعی در توجه به تمام بعدهای اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی و کالبدی طرح ها دارند و برای دستیابی به شهر توسعه محور بایستی فکر و تعامل بین بخش های ذکر شده صورت پذیرد (Wei et al., 2015: 51). از این رو با توجه به اهمیت مقوله پایداری در اهداف توسعه شهرها، دامنه گسترده ای از مجموعه نیازهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، اکولوژیک و کالبدی برای حرکت به سوی پایداری مورد توجه است که می تواند در قالب شاخص های پایداری شهر تعریف و تدقیق گردد (Rahimi et al., 2019: 689).

این رویکرد نوین به دنبال بسترسازی در جهت حل مشکلاتی در شهرهاست که از درون جامعه شهری میجوشد و از اینرو به جای پاک کردن صورتمسئله میکوشد آن را حل کند. راهبرد توسعه شهری برنامهای است با ماهیت راهبردی که توأمان بر تهیه و اجرای سند تأکید میکند و تدوین آن بر پایه چشم‌انداز سازی مشارکتی صورت میپذیرد .مقصود، نوعی سند است که توسط بانک جهانی و مرکز اسکان بشر سازمان ملل متحد، یعنی ائتلاف شهرها پیشنهاد و ترویج گردید است. سند مذبور وسیلهای است که در آن تکنیکهای مشارکتی به کار گرفتهشده و هدف اصلی آن تأمین توسعه پایدار شهری از طریق ایجاد ظرفیت اجتماعی برای چشمانداز سازی مشارکتی و اقدام همگانی میباشد .مبحث فقر شهری و اتخاذ سیاستهای حمایت از اقشار فقیر، ارتقا وضعیت آنان و مشارکت شهروندان بهمنظور دستیابی به عدالت اجتماعی در این سند دارای جایگاه ویژهای است. درواقع استراتژی توسعه شهری با بهرهگیری از مدلهای برنامه‌ریزی استراتژیک دامنه وسیعی از مسائله مدیریتی، اجتماعی، اقتصادی، زیستمحیطی و کالبدی شهرها در برمیگیرد (Mangi et al., 2020: 430). در این طرحها با محوریت مدیریت شهری و مشارکت ذینفعان شهری ابتدا چشمانداز شهر مشخص شده و سپس استراتژی موردنظر جهت دستیابی به چشمانداز و توسعه پایدار شهر تدوین میگردد .درنهایت این استراتژیها به برنامههای اجرایی تبدیل میگردند. در حقیقت استراتژی توسعه شهری سند توسعه شهر در تمام ابعاد محسوب میشود (Sofeska, 2016: 145)

شهر رشت یکی از کلانشهرهای ایران به‌عنوان مرکز استان گیلان در شمال ایران و مرکز شهرستان رشت است .این شهر با پتانسیلهای بالای رشد در بسیاری از زمینهها مانند کشاورزی، خدمات و گردشگری است. بر اساس سرشماری رسمی سال ۱۳۹۵ جمعیت شهر رشت تعداد ۶۷۶۹۹۱ می‌باشد. این رشد فزاینده جمعیت، گسترش بیرویه شهر را نیز در پی داشته است؛ که این امر مشکلاتی از قبیل تخریب زمینهای کشاورزی اطراف شهر، مشکلات زیست‌محیطی، کمبود امکانات زیربنایی و ... را ایجاد کرده است. به‌طور مدون و در قالب الگوی غالب طرح جامع شهری، تاکنون سه طرح برای شهر رشت تهیه گردیده است.

با اینکه شهر رشت یکی از قطبهای اقتصادی و گردشگری استان گیلان تلقی میشود، کیفیت خدمات شهری در سطح بسیار پایینی قرار دارد و با معضلات عدیدهای در زمینه مدیریت و برنامه‌ریزی شهری روبه‌رو است .با توجه به اهمیت این شهر و رشد قابل پیشبینی آن در سالهای آتی و همچنین ضعفهای ساختاری در طرحهای موجود؛ بررسی استراتژی توسعه شهر رشت با رویکرد توسعه شهری میتواند شهر رشت را به چشمانداز مشترکی که مدنظر همه ذینفعان میباشد، در آینده هدایت کند.

[Downloaded from jvfc.ir on 2026-11-18]

مبانی نظری

نظریه ها و رویکردها

برنامه‌ریزی راهبردی شهری را می‌توان به عنوان یک مفهوم تغییرات در کاربری زمیند و سطوح تراکم جهت رفع نیازهای ساکنان شهری در زمینه مسکن، حمل و نقل، اوقات فراغت و غذا و ... تعریف کرد برنامه‌ریزی راهبردی موضوع جلوگیری از آلودگی‌های محیط شهری و ناحیه‌ای، کاهش ظرفیت‌های تولید محیط محلی–ناحیه‌ای و ملی، حمایت بازیافت، عدم حمایت از توسعه‌های زیان‌آور و از بین بردن شکاف میان فقر و غنی را مطرح می‌کند همچنین راه رسیده به اهداف را با برنامه‌ریزی شهری و روستایی، ناحیه‌ای، ملی و حمایت همه جانبه دولت از این برنامه‌ریزی‌ها می‌داند (راقب و همکاران، ۲۰۲۱: ۷۷). دیدگاه‌های نوین در برنامه‌ریزی راهبردی شهری، نتیجه عدم موفقیت شهرها در امر تامین سکونت ایده‌آل بود، چرا که تجارب بدست آمده در دنیا نشانگر برخی مسائل عمده، در این زمینه بود. تخریب محیط زیست شهری، فقدان عدالت اجتماعی و عدم مشارکت مردم در امور شهرها، وجود کاربری های شهری از جمله معضلاتی بودند که نیاز به ایده‌ها و روش‌های جدیدی را در امر توسعه شهری نمایان می‌ساخت (محتشمی، ۱۳۹۴: ۱۴۵). پترهال مفهوم اصلی برنامه‌ریزی راهبردی شهری را این چنین تعریف کرده است: شکلی از برنامه‌ریزی امروزی که توان توسعه مداوم شهرها و جوامع شهری نسل‌های آینده را تضمین کند. از نظر کالبدی، برنامه‌ریزی راهبردی شهری به معنی تغییراتی است که در کاربری زمین و سطوح تراکم به عمل می آید تا ضمن رفع نیازهای ساکنان شهر در زمینه مسکن، حمل و نقل اوقات فراغت و غذا در طول شهر را از نظر زیست محیطی قابل سکونت و زندگی، از نظر اقتصادی بادوام و از نظر اجتماعی همبسته نگهدارند و نیز هربرت ژیرارده در کتاب "چگونه شهری ایدار بسازیم" ویژگی های شهر پایدار را به شکل زیر توصیف می‌کند:" یک شهر پایدار به طریقی سازمان داده شده است که تمامی شهروندان آن ضمن رفع احتیاجات خود و بهبود بخشیدن به شرایط زیست خویش ،هیچ آسیبی به طبیعت وارد نیاورده و شرایط زیستی سایر انسان ها چه در حال و چه در آینده به خطر نیاندازد. بنابراین برنامه‌ریزی راهبردی شهری یعنی پدیده ای که دارای ابعاد پیچیده اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی باشد

روش تحقیق

در این تحقیق روش مورد استفاده برحسب هدف، روش تحقیق کاربردی و شیوه مطالعه برحسب روش و ماهیت؛ توصیفی ـ تحلیلی می‌باشد. اطلاعات از روش کتابخانه‌ای و اسنادی، روش مستقیم و روش‌های میدانی و پیمایشی مانند تهیه پرسشنامه متخصصین می‌باشد. رویکرد مطالعه حاضر نیز به صورت استراتژیک می‌باشد. در این مدل از نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید شناخته شده، جهت تعیین استراتژی مناسب در راستای به حداقل رساندن ضعف‌ها با استفاده از این مدل در قالب یک رویکرد استراتژیک (SWOT) علاوه بر شناسایی قوت و ضعف‌های داخلی، همچنین فرصت‌ها و تهدیدهای خارجی موقعیت شهر رشت از نظر ابعاد چهارگانه راهبرد توسعه شهری مشخص گردد. حجم نمونه این پژوهش ۵۰ نفر از کارشناسان و ساکنان شهر رشت می‌باشد. شاخص‌ها و متغیرهای مورد بررسی در این مطالعه عبارتند از افراد بر اساس: جنسیت، وضعیت تاهل، گروه سنی، وضعیت تحصیلی و سابقه سکونت شهری می‌باشد.

مدل SWOT از سری مدل‌های تصمیم‌گیری است که در جهت تعیین استراتژی و راهبرد بلند مدت و کوتاه مدت و ایجاد تصمیمات بزرگ و کلیدی برای مسائل و موضوعات مختلف، طراحی شده است (Khan et al., 2021: 122). این مدل، ابتدا در جهت تعیین پتانسیل و ظرفیت یک موضوع و یا یک مکان، عوامل درونی و بیرونی مؤثر بر آن را بررسی کرده و سپس با استفاده از این نتایج، راهبردهای مختلف در جهت ایجاد تصمیمات و پیش بینی‌ها و راهکارهایی برای بهبود آن مکان یا موضوع تعیین می‌گردد (جدول ۱). برای هر موضوع یا هر مکان عوامل مختلفی در نحوه کیفیت عملکرد آن تأثیر می‌گذارد (Butera et al., 2016: 2099) این عوامل عموماً در دو دسته از عوامل جای می‌گیرند:

[Downloaded from jvfc.ir on 2026-11-18]

عوامل درونی: این عوامل، عواملی هستند که در درون خود سیستم یا منطقه وجود دارند و در تعیین وضعیت منطقه مؤثر می‌باشند. در مدل SWOT، عوامل درونی شامل نقاط قوت (Stregths) و نقاط ضعف (Weaknesses) یک سیستم یا سازمان یا منطقه می‌باشند (Bonfante et al., 2021: 138).

عوامل بیرونی: عواملی هستند که از کنترل منطقه خارج بوده و از بیرون بر سیستم اثر می‌گذارند به نوعی مرتبط با فرآیندهایی است که در خارج از محدوده آن منطقه به وقوع می‌پیوندد. عوامل بیرونی شامل فرصت‌ها (Opportunities) و تهدیدها (Threats) می باشند، یعنی چه عواملی از بیرون به عنوان یک فرصت تلقی می‌شوند که می‌توانند در جهت پیشرفت یک منطقه مؤثر باشند (Consorti et al., 2021: 6).

جدول ۱. مراحل انجام مدل SWOT (منبع: نگارندگان).

مرحله شروع	
تعیین مأموریت، چشم‌انداز و ارزش‌های سازمانی	
مرحله ورودی	
ماتریس ارزیابی عوامل خارجی (EFE)	ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (IFE)
مرحله تطبیق یا مقایسه	
ماتریس سوات (SWOT)	ماتریس داخلی و خارجی (IE)
مرحله تصمیم‌گیری	
ماتریس برنامه‌ریزی استراتژیک کمی (QSPM)	

همانطور که در مطالب فوق ذکر شد، این مدل یکی از ابزارهای راهبردی تطابق نقاط قوت و ضعف درون سیستمی با فرصت‌ها و تهدیدات برون سیستمی است. از آنجاکه هدف تحقیق حاضر تبیین واقعیت و درواقع تعیین جایگاه شهر رشت به لحاظ مدل CDS است. تحلیل‌های آماری به تنهایی گویای واقعیت‌ها نمی‌باشد، بنابراین برای بررسی دقیق‌تر موضوع باتوجه به مدل SWOT و با یک رویکرد استراتژیک به تحلیل پرداخته شده است.

اطلاعات زمینه‌ای افراد نمونه (ساکنین شهر رشت)

به ترتیب اطلاعات مربوط به توزیع فراوانی افراد نمونه بر حسب جنسیت در جدول ۲، توزیع فراوانی افراد نمونه بر حسب وضعیت تأهل در جدول ۳، توزیع فراوانی افراد نمونه بر حسب گروه سنی در جدول ۴، توزیع فراوانی افراد نمونه بر حسب وضعیت تحصیلات در جدول ۵، توزیع فراوانی افراد نمونه بر حسب سابقه سکونت در شهر در جدول ۶ آورده شده‌اند.

جدول ۲. توزیع فراوانی افراد نمونه بر حسب جنسیت (منبع: نگارندگان).

جنسیت	فراوانی	درصد	درصد تراکمی
مرد	۳۳	۶۶	۶۶
زن	۱۷	۳۴	مجموع
مجموع	۵۰	۱۰۰	

[Downloaded from jvfc.ir on 2026-11-18]

جدول شماره ۳. توزیع فراوانی افراد نمونه بر حسب وضعیت تأهل (منبع: نگارندگان).

وضعیت تأهل	فراوانی	درصد	درصد تراکمی
مجرد	۲۷	۵۴	۵۴
متأهل	۲۳	۴۶	مجموع
مجموع	۵۰	۱۰۰	

جدول شماره ٤. توزیع فراوانی افراد نمونه بر حسب گروه سنی (منبع: نگارندگان).

سن	فراوانی	درصد	درصد تراکمی
زیر ۳۰ سال	۲۷	۵۴	۲۰
۳۰ تا ۴۵ سال	۱۱	۲۲	۷۶
۴۵ تا ۶۵ سال	۱۲	۲۴	۱۰۰
بالای ۶۵ سال	۰	۰	۱۰۰
مجموع	۵۰	۱۰۰	

جدول شماره ۵. توزیع فراوانی افراد نمونه بر حسب وضعیت تحصیلات (منبع: نگارندگان).

وضعیت تحصیلات	فراوانی	درصد	درصد تراکمی
دیپلم	۴۰	۲۶	۲۶
فوق دیپلم	۴۰	۶	۳۲
لیسانس	۴۰	۳۶	۶۸
فوق لیسانس	۴۰	۲۶	۹۴
دکتری	۴۰	۶	۱۰۰
مجموع	۵۰	۱۰۰	

جدول شماره ٦. توزیع فراوانی افراد نمونه بر حسب سابقه سکونت در شهر (منبع: نگارندگان).

سابقه سکونت در شهر	فراوانی	درصد	درصد تراکمی
زیر ۱۵ سال	۴۵	۳۰	۵
۱۵ تا ۳۵ سال	۷۵	۴۰	۸۰
۳۵ تا ۵۵ سال	۳۰	۲۰	۱۰۰
بالای ۵۵ سال	۵۰	۱۰	۱۰۰
مجموع	۲۰۰	۱۰۰	

با استفاده از مطالعات انجام شده به صورت میدانی، کتابخانه‌ای و نتایج حاصل از پرسشنامه، اقدام به انتخاب مهم‌ترین نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای شهر رشت جهت توسعه در آینده شده است. به‌این‌ترتیب ۵ زیر عامل برای هریک از این عوامل چهارگانه برای توسعه آتی شهر رشت انتخاب شده‌اند.

استخراج عوامل داخلی و خارجی

در جدول ۷ لیست عوامل داخلی و خارجی جهت تعیین استراتژی توسعه شهر رشت آورده شده است.

[Downloaded from jvfc.ir on 2026-11-18]

جدول ۷. لیست عوامل داخلی و خارجی جهت تعیین استراتژی توسعه شهر رشت (منبع: نگارندگان).

لیست عوامل داخلی			
قوت‌ها		ضعف‌ها	
S1	هماهنگی و همکاری بین ادارات و نهادهای شهر (تعامل سازنده و مفید)	W1	پاسخگویی پایین مدیریت شهری و شفافیت کم قوانین و مقررات در مورد طرح های اجرایی و هزینه های آن
S2	همگنی و انسجام شهروندان از لحاظ اجتماعی و فرهنگی	W2	بی اطلاعی از CDS و عدم مشارکت در تهیه آن
S3	تمایل زیاد شهروندان به مشارکت و مسئولیت پذیری آنها در صورت فراهم بودن شرایط	W3	عدم توجه به نقش و جایگاه سازمان های مردم نهاد و توسعه گران شهر
S4	ممنوع شدن ساخت و سازهای بی ضابطه به خصوص در خارج حریم شهر	W4	گسترش بی ضابطه شهر به تمامی جهات و برخی عدم گسترش پیش بینی در طرح ها
S5	بالا بودن میزان بارندگی و مناسب بودن شرایط طبیعی منطقه	W5	عدم سرمایه گذاری مناسب در بخش های زیربنایی (خصوصاً کشاورزی و گردشگری)
لیست عوامل خارجی			
فرصت ها		تهدیدها	
O1	امکان هماهنگی و همکاری سازنده با دستگاه های دولتی و خدماتی در سطح شهر	T1	عدم ثبات و تغییرات مکرر مدیریتی در سیستم مدیریت شهری
O2	بهره مندی از صنایع دستی معتبر محلی	T2	اعمال نفوذ و دخالت افراد غیر مسئول در تصمیم گیری های شهری
O3	استفاده از نخبگان و فرهیختگان شهر جهت توسعه و استفاده از پیشنهاداتشان	T3	بی اعتمادی بین مردم و مدیریت شهری و عدم تعریف ساز و کارهای قانونی مشارکت
O4	انعطاف پذیری رویکرد راهبردی با شرایط بومی	T4	وابستگی درآمد شهرداری ها به درآمدهای ناپایدار
O5	برخورداری از جاذبه های طبیعی مناسب برای افزایش توسعه گردشگری	T5	تخریب شدید منابع طبیعی و بهره برداری نامناسب از زمین ها

محدوده مورد مطالعه

در زمان تهیه اولین طرح جامع، شهر رشت دارای مساحتی حدود ۱۰ کیلومترمربع بود. در این طرح جهت توسعهٔ اصلی شهر به طرف شمال و شمال غربی بود. مساحت شهر در پایان طرح به ۲۹۹۴ هکتار رسید که نسبت به ۹۵۰ هکتار ابتدای طرح، این شهر طی این دوره زمانی، سطحی در حدود ۲۰۴۴ هکتار افزایش داشته است. دومین طرح جامع شهر رشت، طرح مساحت قانونی شهر را تا ۲.۲ برابر (۶۵۰۰ هکتار) افزایش داد.

در الگوی پیشنهادی این مشاور، توسعه به سمت جنوب، سازماندهی بافت‌های حاشیه‌ای و بهره‌برداری از اراضی بایر بود. در زمان آغاز طرح جامع سوم، محدوده شهر به دلیل افزایش ۴۰۰ هکتار از اراضی سفیدرود (به منظور اجرای تبصره شش قانون بودجه و ادغام روستاهای متصل به شهر به داخل)، بافت شهری به ۱۰۲۴۰ هکتار افزایش یافته است (حسینی و همکاران، ۱۳۹۲: ۹۵). آگاهی از قابلیت‌های توسعه شهر و انتخاب بهترین استراتژی می‌تواند مانند چراغ دریایی برای شهر در جهت مشخص کردن مسیر حرکت آن باشد؛ بنابراین در این بخش فرصت‌ها و پتانسیل‌های شهر رشت شناسایی و نقاط ضعف و تهدیدهایی که شهر در آینده با آنها روبه‌رو می‌باشد، مشخص می‌شوند (محتشمی، ۱۳۹۴: ۱۴۵).

یافته‌های تحقیق

جهت تعیین میزان اهمیت و تعیین رتبه عوامل از نظر ۵۰ کارشناس و ساکنان بهره گرفته‌شده است. با ارائه نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید به کارشناسان و ساکنان از آنها خواسته شده که میزان اهمیت و رتبه هرکدام از این عوامل را بیان کنند. پس از شناسایی و طبقه‌بندی عوامل داخلی و خارجی، در ستون اول، مهم‌ترین قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدهای فراروی سیستم نام‌برده می‌شوند. در ستون سوم (وزن)، به هریک از این عوامل وبراساس اثر احتمالی آنها بر موقعیت استراتژیک فعلی سیستم (براساس نتایج یافته‌ای حاصل از شناخت و تجزیه و تحلیل وضع موجود) وزنی از پنج (بیشترین اهمیت) تا یک (کمترین اهمیت) داده می‌شود. برای این منظور پرسشنامه‌ای تهیه و در اختیار کارشناسان و

[Downloaded from jvfc.ir on 2026-11-18]

ساکنان قرار گرفت، از آنها خواسته شد شدت و اهمیت هریک از نقاط را مشخص کند، در نهایت میانگین نظرات گرفته شد و وزن هر نقطه محاسبه گردید.

هرچقدر وزن بیشتر باشد، تأثیر بر موقعیت کنونی و آینده آن سیستم بیشتر خواهد بود (جمع ستون سوم بدون توجه به تعداد عوامل، یک است). در ستون چهارم (درجه‌بندی)، به هر عامل و براساس اهمیت و موقعیت کنونی سیستم به آن عامل خاص امتیازی از چهار (واکنش بسیار عالی) تا یک (واکنش بسیار بد)، براساس نتایج حاصل از پرسشنامه تعلق می‌گیرد، در این مرحله نیز میانگین نظرات کارشناسان و ساکنان گرفته شد. این درجه‌بندی نشان می‌دهد که سیستم به هریک از عوامل چگونه پاسخ می‌دهد. در ستون پنجم (نمره نهایی) وزن را در درجه هر عامل (ضرب ستون سوم و چهارم) تا به این وسیله نمره نهایی آن را به دست آوریم. سرانجام، امتیازات وزنی تمام عوامل داخلی و خارجی در ستون پنجم را به طور جداگانه بایکدیگر جمع می‌کنیم و نمره نهایی کل را محاسبه می‌کنیم. امتیاز وزنی کل نشان می‌دهد که سیستم چگونه به عوامل و نیروهای موجود و بالقوه در محیط بیرونی‌اش پاسخ می‌دهد.

محاسبه ماتریس عوامل داخلی و خارجی

طبق ماتریس عوامل داخلی از بین نقاط قوت بالا بودن میزان بارندگی و مناسب بودن شرایط طبیعی منطقه با امتیاز بالاترین و ممنوع شدن ساخت و سازهای بی ضابطه به خصوص در خارج حریم شهر با امتیاز پایین‌ترین نقطه قوت توسعه شهر رشت می‌باشد. از بین نقاط ضعف عدم سرمایه‌گذاری مناسب در بخش‌های زیربنایی (خصوصاً کشاورزی و گردشگری) با امتیاز بالاترین پاسخگویی پایین مدیریت شهری و شفافیت کم قوانین و مقررات در مورد طرح‌های اجرایی و هزینه‌های آن با امتیاز پایین ترین نقطه ضعف توسعه شهر رشت می‌باشد.

همچنین طبق ماتریس عوامل خارجی از بین فرصت‌ها برخورداری از جاذبه‌های طبیعی مناسب برای افزایش توسعه گردشگری با امتیاز بالاترین استفاده از نخبگان و فرهیختگان شهر جهت توسعه و استفاده از پیشنهاداتشان با امتیاز پایین‌ترین نقطه فرصت شهر رشت در زمینه توسعه می‌باشد. از بین تهدیدها نیز اعمال نفوذ و دخالت افراد غیرمسئول در تصمیم گیری های شهری و بی اعتمادی بین مردم و مدیریت شهری و عدم تعریف ساز و کارهای قانونی مشارکت با امتیاز بالاترین نقطه تهدید و وابستگی درآمد شهرداری‌ها به درآمدهای ناپایدار با امتیاز پایین‌ترین نقطه تهدید شهر رشت در زمینه توسعه می‌باشد.

در ادامه در راستای ارزیابی عوامل داخلی و خارجی در این شهر براساس نمره نهایی پرداخته می‌شود. بدین منظور صرف‌نظر از تعداد عواملی که در ماتریس ارزیابی عوامل گنجانده می‌شود، مجموع نمره‌های نهایی برای شهر بین ۱ تا ۴ خواهد بود. اگر مجموع نمره‌های نهایی کمتر از ۲.۵ باشد، به این معنی است که شهر از نظر این عوامل دچار ضعف است و اگر این نمره بیش از ۲.۵ باشد، بیانگر این است که شهر از نظر عوامل مذکور دارای قوت می‌باشد (جدول ۸ و ۹).

جدول ۸. خلاصه تجزیه و تحلیل عوامل درونی (نقاط قوت و ضعف) (منبع: نگارندگان).

ردیف	ماتریس ارزیابی عوامل داخلی				
	قوت ها	نمره	ضریب اهمیت	نمره واکنش (۱ – ۴)	نمره نهایی
S1	هماهنگی و همکاری بین ادارات و نهادهای شهر (تعامل سازنده و مفید)	۱۳۳	۰.۱	۳	۰.۳
S2	همگنی و انسجام شهروندان از لحاظ اجتماعی و فرهنگی	۱۵۱	۰.۱	۳	۰.۳
S3	تمایل زیاد شهروندان به مشارکت و مسئولیت پذیری آنها در صورت فراهم بودن شرایط	۱۷۷	۰.۱	۲	۰.۲
S4	ممنوع شدن ساخت و سازهای بی ضابطه به خصوص در خارج حریم شهر	۱۳۰	۰.۱	۲	۰.۲
S5	بالا بودن میزان بارندگی و مناسب بودن شرایط طبیعی منطقه	۱۹۰	۰.۱	۳	۰.۴

[Downloaded from jvfc.ir on 2026-11-18]

	ضعف ها	-	۰.۰	-	۰.۰
W1	پاسخگویی پایین مدیریت شهری و شفافیت کم قوانین و مقررات در مورد طرح های اجرایی و هزینه های آن	۱۵۴	۰.۱	۲	۰.۲
W2	بی اطلاعی از CDS و عدم مشارکت در تهیه آن	۱۴۱	۰.۱	۳	۰.۳
W3	عدم توجه به نقش و جایگاه سازمان های مردم نهاد و توسعه گران شهر	۱۶۵	۰.۱	۴	۰.۴
W4	گسترش بی ضابطه شهر به تمامی جهات و برخی عدم گسترش پیش بینی در طرح ها	۱۷۴	۰.۱	۳	۰.۳
W5	عدم سرمایه گذاری مناسب در بخش های زیربنایی (خصوصاً کشاورزی و گردشگری)	۱۷۲	۰.۱	۴	۰.۴
	مجموع	۱۵۸۷	۱		۲.۹

جدول ۹. خلاصه تجزیه و تحلیل عوامل بیرونی (فرصت‌ها و تهدیدها) (منبع: نگارندگان).

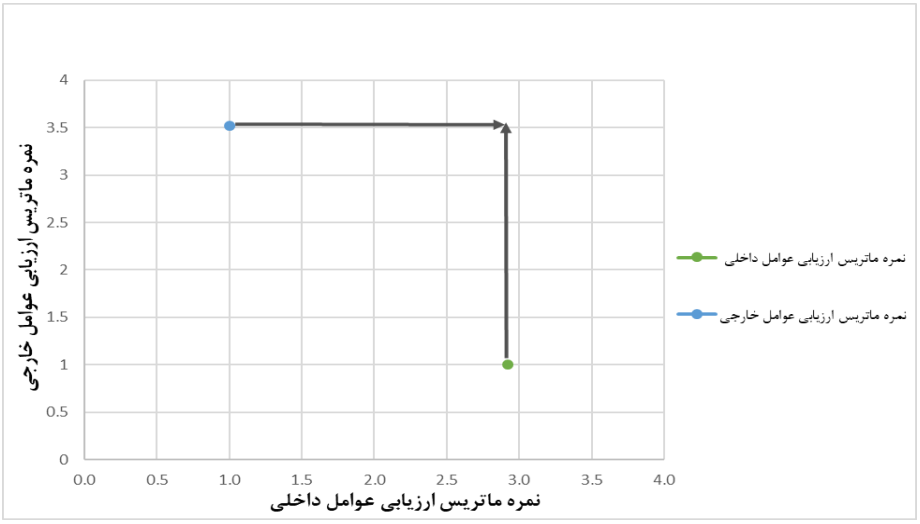
ردیف	ماتریس ارزیابی عوامل خارجی				
	فرصت ها	نمره	ضریب اهمیت	نمره واکنش (۱ – ۴)	نمره نهایی
O1	امکان هماهنگی و همکاری سازنده با دستگاه های دولتی و خدماتی در سطح شهر	۱۴۴	۰.۱	۲	۰.۲
O2	بهره مندی از صنایع دستی معتبر محلی	۱۶۱	۰.۱	۴	۰.۴
O3	استفاده از نخبگان و فرهیختگان شهر جهت توسعه و استفاده از پیشنهاداتشان	۱۲۸	۰.۱	۳	۰.۲
O4	انعطاف پذیری رویکرد راهبردی با شرایط بومی	۱۴۰	۰.۱	۴	۰.۳
O5	برخورداری از جاذبه های طبیعی مناسب برای افزایش توسعه گردشگری	۱۷۰	۰.۱	۴	۰.۴
	تهدیدها	-	۰.۰	-	۰.۰
T1	عدم ثبات و تغییرات مکرر مدیریتی در سیستم مدیریت شهری	۱۶۴	۰.۱	۴	۰.۴
T2	اعمال نفوذ و دخالت افراد غیر مسئول در تصمیم گیری های شهری	۱۹۵	۰.۱	۴	۰.۵
T3	بی اعتمادی بین مردم و مدیریت شهری و عدم تعریف ساز و کارهای قانونی مشارکت	۱۹۵	۰.۱	۴	۰.۵
T4	وابستگی درآمد شهرداری ها به درآمدهای ناپایدار	۱۸۸	۰.۱	۳	۰.۳
T5	تخریب شدید منابع طبیعی و بهره برداری نامناسب از زمین ها	۲۰۵	۰.۱	۳	۰.۴
	مجموع	۱۶۹۰	۱		۳.۵

۳- پس از اینکه ماتریس‌های عوامل داخلی و خارجی را به دست آوردیم و نمره نهایی مجموعشان را بدست آوردیم، ماتریس IE نیز بر همین یافته‌ها تشکیل شد (جدول ۱۰ و شکل ۱). ناحیه‌ای که محل تلاقی دو خط را نشان می‌دهد متعلق به گروه استراتژی‌های همین داده شکل گرفته است. ناحیه‌ای که این دو خط در آن برخورد کرده‌اند، استراتژی-هایی را نشان می‌دهد که همان استراتژی‌های گروه SO (استراتژی‌های تهاجمی) است.

جدول ۱۰. مجموع نمره نهایی عوامل داخلی و خارجی (منبع: نگارندگان).

نمره‌های نهایی عوامل درونی	۲.۹
نمره‌های نهایی عوامل بیرونی	۳.۵

[Downloaded from jvfc.ir on 2026-11-18]

شکل ۱. نمودار ماتریس ارزیابی داخلی و خارجی (IE) (منبع: نگارندگان).

۴- حال در این مرحله باید جدولی را طراحی کنیم و در قسمت های عمودی عوامل خارجی (فرصت ها و تهدیدها) و در قسمت افقی (نقاط قوت و نقاط ضعف) را در واقع لیست کنیم و به انتخاب استراتژی و تعیین استراتژی بپردازیم پس در واقع بعد از این که مشخص کردیم راهبردهای ما از نوع (SO) است، در این قسمت متناسب با نقاط قوت و فرصت ما استراتژی هایی را انتخاب می کنیم که سمت و سوی توسعه ی شهر در ۱۵ تا ۲۰ سال آینده بر آن منطبق باشد. در واقع استراتژی هایی را بایستی انتخاب کنیم که پاسخگوی لیست نقاط قوت و لیست فرصت ها باشد (جدول ۱۱ و ۱۲).

[Downloaded from jvfc.ir on 2026-11-18]

جدول ۱۱. ماتریس تعیین استراتژی های راهبردی جهت بررسی استراتژی توسعه شهر رشت (منبع: نگارندگان).

ماتریس تعیین استراتژی های راهبردی			عوامل داخلی									
			نقاط قوت (S)					نقاط ضعف (W)				
			هماهنگی و همکاری بین ادارات و نهادهای شهر (تعامل سازنده و مفید)	همگنی و انسجام شهروندان از لحاظ اجتماعی و فرهنگی	تمایل زیاد شهروندان به مشارکت و مسئولیت پذیری آنها در صورت فراهم بودن شرایط	ممنوع شدن ساخت و سازهای بی ضابطه به خصوص در خارج حریم شهر	بالا بودن میزان بارندگی و مناسب بودن شرایط طبیعی منطقه	پاسخگویی پایین مدیریت شهری و شفافیت کم قوانین و مقررات در مورد طرح های اجرایی و هزینه های آن	بی اطلاعی از CDS و عدم مشارکت در تهیه آن	عدم توجه به نقش و جایگاه سازمان های مردم نهاد و توسعه گران شهر	گسترش بی ضابطه شهر به تمامی جهات و برخی عدم گسترش پیش بینی در طرح ها	عدم سرمایه گذاری مناسب در بخش های زیربنایی (خصوصاً کشاورزی و گردشگری)
عوامل خارجی	فرصت ها (O)	امکان هماهنگی و همکاری سازنده با دستگاه-های دولتی و خدماتی در سطح شهر	بسترسازی برای مشارکت شهروندان و نیروی کار جوان، متخصص و بومی شهر رشت، در امور مدیریت و عمران شهری					ایجاد ورودی‌های مناسب برای شهر و ایجاد کاربری‌های تجاری در حاشیه مسیرهای ترانزیتی در جهت بالا بردن توان اقتصادی و تجاری شهر و ایجاد اشتغال				
		بهره‌مندی از صنایع دستی معتبر محلی	گسترش سطح سرمایه‌گذاری در امور رفاهی و خدماتی شهر و تخصیص متناسب سرمایه به مناطق مختلف آن برای پویایی اقتصادی در سطح شهر					استفاده از متخصصان و کارشناسان به منظور افزایش کارایی اقتصادی طرح‌های اجرایی و آموزش حقوق شهروندی				
		استفاده از نخبگان و فرهیختگان شهر جهت توسعه و استفاده از پیشنهاداتشان	تقویت نقش شهر رشت در راستای ایجاد، گسترش و تقویت روابط در سطح ملی و فراملی					تشویق بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در زمینه گردشگری از طریق اعطای تسهیلات از طرف دولت به سرمایه‌گذاران				
		انعطاف‌پذیری رویکرد راهبردی با شرایط بومی	استفاده از مزیت همجواری با کلانشهر تهران در بازاریابی محصولات					استفاده از فناوری اطلاعات و استعدادیابی شهرستان‌های استان در جهت برندسازی مکانی و تجاری در سطح ملی و فراملی				
		برخورداری از جاذبه‌های طبیعی مناسب برای افزایش توسعه گردشگری	استفاده از امکانات و زیرساخت‌های موجود در شهر و تلاش در راستای گسترش آنها					ایجاد اشتغال متناسب با اقتصاد شهر رشت جهت اشتغال بومی ها				
	تهدیدها (T)	عدم ثبات و تغییرات مکرر مدیریتی در سیستم مدیریت شهری	بهره‌برداری از توان تشکیلاتی، قوانین و مقررات در جهت کاهش مخاطرات و آلودگی اکولوژیکی و زیست محیطی در مناطق شهر رشت					قانون مداری سازمان‌ها و نهادهای شهری و جلوگیری از دخالت گروه‌های غیر مرتبط در توسعه و مدیریت شهر				
		اعمال نفوذ و دخالت افراد غیر مسئول در تصمیم‌گیری‌های شهری	ایجاد کارخانه بازیافت در جهت اشتغال و حفظ محیط زیست (جلوگیری از تجمع زباله)					ایجاد هماهنگی و همکاری سازمان و نهادهای شهری در راستای توسعه شهر				
		بی اعتمادی بین مردم و مدیریت شهری و عدم تعریف ساز و کارهای قانونی مشارکت	وارد کردن محصولات تولید شهر رشت به سطح فراملی و بازاریابی سطح ملی					حفظ ملاحظات زیست محیطی در جهت توسعه پایدار و شهر سالم				
		وابستگی درآمد شهرداری‌ها به درآمدهای ناپایدار	بالا بردن مهارت‌های کارکنان و نهادهای شهری از طریق دوره‌های آموزشی و تخصصی					افزایش قدرت شورای شهر و شورایارها به منظور افزایش مشارکت شهروندان				
		تخریب شدید منابع طبیعی و بهره برداری نامناسب از زمین‌ها	تدوین مقررات و ضوابط مربوط به چگونگی استفاده از زمین و افزایش نظارت بر تغییرات کاربری اراضی و قیمت خانه‌ها ویلاهای اجاره‌ای					تدوین مقررات و ضوابط در زمینه توسعه و اصلاح نهادهای مدیریتی و به کارگیری مدیریت تخصصی در بخش‌های گردشگری و همچنین ثبات در مدیریت برای اجرای درست طرح‌ها				

[Downloaded from jvfc.ir on 2026-11-18]

محاسبه ماتریس برنامه‌ریزی استراتژیک کمی (QSPM)

جدول ۱۲. محاسبه ماتریس برنامه ریزی استراتژیک (QSPM) ـ استراتژی مناسب ـ استراتژی تهاجمی (SO) (منبع: نگارندگان).

استراتژی مناسب : استراتژی تهاجمی(SO)	بسترسازی برای مشارکت شهروندان و نیروی کار جوان، متخصص و بومی شهر رشت، در امور مدیریت و عمران شهری			گسترش سطح سرمایه‌گذاری در امور رفاهی و خدماتی شهر و تخصیص متناسب سرمایه به مناطق مختلف آن برای پویایی اقتصادی در سطح شهر		تقویت نقش شهر رشت در راستای ایجاد، گسترش و تقویت روابط در سطح ملی و فراملی		استفاده از مزیت همجواری با کلانشهر تهران در بازاریابی محصولات		استفاده از امکانات و زیرساخت‌های موجود در شهر و تلاش در راستای گسترش آنها	
	ضریب اهمیت	امتیاز جذابیت	نمره جذابیت استراتژی	امتیاز جذابیت	نمره جذابیت استراتژی	امتیاز جذابیت	نمره جذابیت استراتژی	امتیاز جذابیت	نمره جذابیت استراتژی	امتیاز جذابیت	نمره جذابیت استراتژی
S۱- هماهنگی و همکاری بین ادارات و نهادهای شهر (تعامل سازنده و مفید)	۰.۱	۱	۰.۱	۲	۰.۲	۱	۰.۱	۱	۰.۱	۳	۰.۳
S۲- همگنی و انسجام شهروندان از لحاظ اجتماعی و فرهنگی	۰.۱	۳	۰.۳	۲	۰.۲	۳	۰.۳	۳	۰.۳	۳	۰.۳
S۳- تمایل زیاد شهروندان به مشارکت و مسئولیت پذیری آنها در صورت فراهم بودن شرایط	۰.۱	۴	۰.۴	۲	۰.۲	۳	۰.۳	۳	۰.۳	۲	۰.۲
S۴- ممنوع شدن ساخت و سازهای بی ضابطه به خصوص در خارج حریم شهر	۰.۱	۳	۰.۲	۲	۰.۲	۲	۰.۲	۲	۰.۲	۳	۰.۲
S۵- بالا بودن میزان بارندگی و مناسب بودن شرایط طبیعی منطقه	۰.۱	۴	۰.۵	۱	۰.۱	۲	۰.۲	۲	۰.۲	۳	۰.۴
W۱- پاسخگویی پایین مدیریت شهری و شفافیت کم قوانین و مقررات در مورد طرح‌های اجرایی و هزینه‌های آن	۰.۰	۲	۰.۰	۱	۰.۰	۱	۰.۰	۱	۰.۰	۴	۰.۰
W۲- بی‌اطلاعی از CDS و عدم مشارکت در تهیه آن	۰.۱	۳	۰.۳	۲	۰.۲	۱	۰.۱	۱	۰.۱	۳	۰.۳
W۳- عدم توجه به نقش و جایگاه سازمان‌های مردم نهاد و توسعه‌گران شهر	۰.۱	۱	۰.۱	۴	۰.۴	۱	۰.۱	۲	۰.۲	۲	۰.۲
W۴- گسترش بی‌ضابطه شهر به تمامی جهات و برخی عدم گسترش پیش‌بینی در طرح‌ها	۰.۱	۲	۰.۲	۲	۰.۲	۲	۰.۲	۲	۰.۲	۲	۰.۲
W۵- عدم سرمایه‌گذاری مناسب در بخش‌های زیربنایی (خصوصاً کشاورزی و گردشگری)	۰.۱	۴	۰.۴	۲	۰.۲	۱	۰.۱	۱	۰.۱	۳	۰.۳
O۱- امکان هماهنگی و همکاری سازنده با دستگاه‌های دولتی و خدماتی در سطح شهر	۰.۱	۴	۰.۴	۳	۰.۳	۲	۰.۲	۲	۰.۲	۳	۰.۳
O۲- بهره‌مندی از صنایع دستی معتبر محلی	۰.۱	۲	۰.۲	۳	۰.۳	۴	۰.۳	۴	۰.۳	۳	۰.۳
O۳- استفاده از نخبگان و فرهیختگان شهر جهت توسعه و استفاده از پیشنهاداتشان	۰.۱	۱	۰.۱	۳	۰.۳	۴	۰.۴	۴	۰.۴	۳	۰.۳
O۴- انعطاف‌پذیری رویکرد راهبردی با شرایط بومی	۰.۱	۱	۰.۱	۳	۰.۲	۴	۰.۳	۴	۰.۳	۳	۰.۲
O۵- برخورداری از جاذبه‌های طبیعی مناسب برای افزایش توسعه گردشگری	۰.۱	۲	۰.۲	۳	۰.۲	۴	۰.۳	۴	۰.۳	۴	۰.۳
T۱- عدم ثبات و تغییرات مکرر مدیریتی در سیستم مدیریت شهری	۰.۱	۱	۰.۱	۲	۰.۲	۲	۰.۲	۱	۰.۱	۱	۰.۱
T۲- اعمال نفوذ و دخالت افراد غیر مسئول در تصمیم‌گیری‌های شهری	۰.۰	۲	۰.۰	۱	۰.۰	۱	۰.۰	۱	۰.۰	۱	۰.۰
T۳- بی‌اعتمادی بین مردم و مدیریت شهری و عدم تعریف ساز و کارهای قانونی مشارکت	۰.۱	۱	۰.۱	۲	۰.۲	۱	۰.۱	۱	۰.۱	۱	۰.۱
T۴- وابستگی درآمد شهرداری‌ها به درآمدهای ناپایدار	۰.۱	۴	۰.۵	۲	۰.۲	۱	۰.۱	۱	۰.۱	۲	۰.۲
T۵- تخریب شدید منابع طبیعی و بهره برداری نامناسب از زمین‌ها	۰.۱	۲	۰.۲	۲	۰.۲	۱	۰.۱	۱	۰.۱	۱	۰.۱
مجموع			۴.۴		۴.۰		۳.۷		۳.۷		۴.۳

در این مرحله مجموع نمره جذابیت هریک از استراتژی ها را بدست آورده و استراتژی‌ها را اولویت‌بندی می‌کنیم (شکل ۲).

شکل ۲. اولویت‌بندی استراتژی‌های راهبردی توسعه شهر رشت (منبع: نگارندگان).

[Downloaded from jvfc.ir on 2026-11-18]

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

راهبرد توسعه شهری برنامه‌ای است با ماهیت راهبردی که توأمان برتهیه و اجرای سند تأکید می‌کند و تدوین آن بر پایه چشم‌اندازسازی مشارکتی صورت می‌پذیرد. مقصود، نوعی سند است که توسط بانک جهانی و مرکز اسکان بشر سازمان ملل متحد، یعنی ائتلاف شهرها پیشنهاد و ترویج گردیده است.

سند مذبور وسیله‌ای است که در آن تکنیک‌های مشارکتی به کارگرفته شده و هدف اصلی آن تأمین توسعه پایدار شهری از طریق ایجاد ظرفیت اجتماعی برای چشم‌اندازسازی مشارکتی و اقدام همگانی می‌باشد. مبحث فقر شهری و اتخاذ سیاست‌های حمایت از اقشار فقیر، ارتقا وضعیت آنها و مشارکت شهروندان به منظور دستیابی به عدالت اجتماعی در این سند دارای جایگاه ویژه‌ای است. شهر رشت یکی از کلانشهرهای ایران به عنوان مرکز استان گیلان در شمال ایران و مرکز شهرستان رشت است. این شهر با پتانسیل‌های بالای رشد در بسیاری از زمینه‌ها مانند: کشاورزی، خدمات و گردشگری است. براساس سرشماری رسمی سال ۱۳۹۵ جمعیت شهر رشت ۶۷۶۹۹۱ نفر می‌باشد. این رشد فزاینده جمعیت، گسترش بی‌رویه شهر را نیز در پی داشته است؛ که این امر مشکلاتی از قبیل تخریب زمین‌های کشاورزی اطراف شهر، مشکلات زیست‌محیطی، کمبود امکانات زیربنایی و ... را ایجاد کرده است. با اینکه شهر رشت یکی از قطب‌های اقتصادی و گردشگری استان گیلان تلقی می‌شود، کیفیت خدمات شهری در سطح بسیار پایینی قرار دارد و با معضلات عدیده‌ای در زمینه مدیریت و برنامه‌ریزی شهری روبه‌رو است. باتوجه به اهمیت این شهر و رشد قابل پیش بینی آن در سال‌های آتی و همچنین ضعف‌های ساختاری در طرح‌های موجود؛ بررسی استراتژی توسعه شهر رشت با رویکرد توسعه شهری می‌تواند شهر رشت را به چشم‌انداز مشترکی که مدنظر همه ذینفعان می‌باشد، در آینده هدایت کند.

نتایج نشان می‌دهد که طبق ماتریس عوامل داخلی از بین نقاط قوت بالا بودن میزان بارندگی و مناسب بودن شرایط طبیعی منطقه با امتیاز بالاترین و ممنوع شدن ساخت و سازهای بی ضابطه به خصوص در خارج حریم شهر با امتیاز پایین‌ترین نقطه قوت توسعه شهر رشت می‌باشد. از بین نقاط ضعف عدم سرمایه گذاری مناسب در بخش های زیربنایی (خصوصاً کشاورزی و گردشگری) با امتیاز بالاترین پاسخگویی پایین مدیریت شهری و شفافیت کم قوانین و مقررات در مورد طرح‌های اجرایی و هزینه‌های آن با امتیاز پایین‌ترین نقطه ضعف توسعه شهر رشت می‌باشد.

همچنین طبق ماتریس عوامل خارجی از بین فرصت‌ها برخورداری از جاذبه‌های طبیعی مناسب برای افزایش توسعه گردشگری با امتیاز بالاترین استفاده از نخبگان و فرهیختگان شهر جهت توسعه و استفاده از پیشنهاداتشان با امتیاز پایین‌ترین نقطه فرصت شهر رشت در زمینه توسعه می‌باشد. از بین تهدیدها نیز اعمال نفوذ و دخالت افراد غیرمسئول در تصمیم‌گیری‌های شهری و بی‌اعتمادی بین مردم و مدیریت شهری و عدم تعریف ساز و کارهای قانونی مشارکت با امتیاز بالاترین نقطه تهدید و وابستگی درآمد شهرداری‌ها به درآمدهای ناپایدار با امتیاز پایین‌ترین نقطه تهدید شهر رشت در زمینه توسعه می‌باشد.

باتوجه به نتایج تحلیل‌ها استراتژی‌های مشخص شده برای شهر به شرح زیر می‌باشد:

ایجاد مشوق مالی و قانونی و بسترسازی در جهت جذب سرمایه‌گذاری‌های بخش خصوصی و دولتی

با توجه به مشارکت‌پذیر بودن شهروندان، مدیران شهری با به‌کارگیری برنامه‌ریزی صحیح و نوین می–توانند از این ویژگی مثبت در جهت ارتقا کیفیت زندگی شهروندان و مداخله آنها در طرح‌های شهری استفاده کنند.

استفاده از نیروهای متخصص و جوان شهر و قابلیت همکاری در طرح نوین CDS و آمایش و همچنین توسعه زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات

[Downloaded from jvfc.ir on 2026-11-18]

ایجاد انجمن‌های علمی ـ پژوهشی و به‌کارگیری نیروهای بومی متخصص در ادارات موجب تحول در امر اداره شهر می‌شود. این افراد با ارائه ایده‌هایی که قابلیت اجرایی دارند می‌توانند به روند بهبود وضعیت شهر کمک‌های مؤثری داشته باشند. هماهنگی و همکاری بین ادارات و نهادهای شهر از طریق تعامل سازنده و مفید و رعایت قوانین و مقررات شهری صورت می‌گیرد. این هماهنگی موجب دستیابی به توسعه پایدار و موفقیت در امر مدیریت شهری و رفع چالش‌ها و معضلات می‌شود.

منابع

احدنژاد، محمد؛ حیدری، محسن ؛ تیموری، اصغر؛ طهماسبی مقدم، حسین، ۱۳۹۷، تحلیلی بر شاخص های استراتژی توسعه شهری با رویکرد برنامه ریزی استراتژیک (مطالعه موردی: شهر زنجان)، فصلنامه مطالعات عمران شهری، دوره دوم، شماره پنجم، تابستان ۱۳۹۷، صص ۴ – ۲۲.

حسینی، علی، ویسی، رضا؛ احمدی، سجاد. (۱۳۹۲). تحلیل روند توسعه فضایی و تعیین جهات بهینه توسعه شهر رشت با استفاده از سامانه اطلاعات جغرافیایی. پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۴۵، شماره ۲.

رضا پندری، عباس، الهام ،محمودی نژاد ،پریسا،بخشی، ۱۳۹۶، اندازه گیری کارایی نسبی استان های کشور از نظر توسعه انسانی با رویکرد تحلیل پوششی داده های شبکه‌ای، پژوهش های رشد و توسعه اقتصادی ،۸ (۲۹).

محتشمی، نیما. (۱۳۹۴). تحلیل استراتژیک توسعه شهر ساوه. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا، دانشگاه فردوسی مشهد.

Bartle, J. R., & Leuenberger, D, 2006, The idea of sustainable development in public administration. Public Works Management & Policy, 10(3), 191-194.

Bonfante, M. C., Raspini, J. P., Fernandes, I. B., Fernandes, S., Campos, L. M., & Alarcon, O. E., 2021. Achieving Sustainable Development Goals in rare earth magnets production: A review on state of the art and SWOT analysis. Renewable and Sustainable Energy Reviews, 137, 110616.

Butera, F. M., Caputo, P., Adhikari, R. S., & Facchini, A., 2016, Urban development and energy access in informal settlements. A review for Latin America and Africa. Procedia engineering, 161, 2093-2099.

Cervero, R., 2020, Urban development on railway-served land: Lessons and opportunities for the developing world.

Consorti, F., Kanter, S. L., Basili, S., & Ho, M. J., 2021, A SWOT analysis of Italian medical curricular adaptations to the COVID-19 pandemic: a nationwide survey of medical school leaders. Medical Teacher, 1-8.

Dar, M. U. D., Shah, A. I., Bhat, S. A., Kumar, R., Huisingh, D., & Kaur, R., 2021, Blue Green infrastructure as a tool for sustainable urban development. Journal of Cleaner Production, 318, 128474.

Della Spina, L., 2020, Adaptive sustainable reuse for cultural heritage: A multiple criteria decision aiding approach supporting urban development processes. Sustainability, 12(4), 1363.

Khan, A., Sepasgozar, S., Liu, T., & Yu, R., 2021, Integration of BIM and immersive technologies for AEC: a scientometric-SWOT analysis and critical content review. Buildings, 11(3), 126.

Knowles, R. D., Ferbrache, F., & Nikitas, A., 2020, Transport's historical, contemporary and future role in shaping urban development: Re-evaluating transit oriented development. Cities, 99, 102607.

Mangi, M. Y., Yue, Z., Kalwar, S., & Ali Lashari, Z., 2020, Comparative analysis of urban development trends of Beijing and Karachi metropolitan areas. Sustainability, 12(2), 451.

Mazmanian, D. A., & Kraft, M. E. (Eds.)., 2009, Toward sustainable communities: Transition and transformations in environmental policy. Mit Press.

Molina-Torres, R., Nolasco-Jáuregui, O., Rodriguez-Torres, E. E., Itzá-Ortiz, B. A., & Quezada-Téllez, L. A., 2021, A comparative analysis of urban development, economic level, and COVID-19 cases in Mexico City. Journal of Urban Management, 10(3), 265-274.

[Downloaded from jvfc.ir on 2026-11-18]

Paller, J. W., 2021, Everyday politics and sustainable urban development in the Global South. Area Development and Policy, 6(3), 319-336.
Pan, H., Page, J., Zhang, L., Cong, C., Ferreira, C., Jonsson, E., ... & Kalantari, Z., 2020, Understanding interactions between urban development policies and GHG emissions: A case study in Stockholm Region. Ambio, 49(7), 1313-1327.
Ragheb, A., Aly, R., & Ahmed, G., 2021, Toward sustainable urban development of historical cities: Case study of Fouh City, Egypt. Ain Shams Engineering Journal.
Rahai, H., Istalaji, A., Ranjbar, M., & Shariat Panahi, M. V, 2019, The role of desert tourism in rural development (case study of Garmsar city). Scientific and Research Quarterly of New Attitudes in Human Geography, 12 (1), 1-26. Latin references, 1, 105-25.
Rahimi, H., Ziari, K., 2019, Review and analysis of urban structure with emphasis on sustainable development using AHP method. Scientific and Research Quarterly of New Attitudes in Human Geography, 12 (1), 683-704.
Reba, M., & Seto, K. C., 2020, A systematic review and assessment of algorithms to detect, characterize, and monitor urban land change. Remote Sensing of Environment, 242, 111739.
Sofeska, E., 2016, Relevant factors in sustainable urban development of urban planning methodology and implementation of concepts for sustainable planning (Planning documentation for the Master Plan Skopje 2001–2020). Procedia Environmental Sciences, 34, 140-151.
Suitner, J., 2021, Vienna’s planning history: periodizing stable phases of regulating urban development, 1820–2020. Planning Perspectives, 36(5), 881-902.
Van Beuzekom, I., Gibescu, M., & Slootweg, J. G., 2015, A review of multi-energy system planning and optimization tools for sustainable urban development. In 2015 IEEE Eindhoven PowerTech (pp. 1-7). IEEE.
Wei, Y., Huang, C., Lam, P. T., & Yuan, Z., 2015, Sustainable urban development: A review on urban carrying capacity assessment. Habitat International, 46, 64-71.

[Downloaded from jvfc.ir on 2026-11-18]